

BATI İLE RUSYA ARASINDA OLASI BİR SÜRTÜŞME ALANI OLARAK KARADENİZ: BÖLGENİN ANAHTARI TÜRKİYE'DE

Teoman Ertuğrul TULUN

Analist

Analiz No : 2017 / 10

13.03.2017

9 Temmuz 2016 tarihinde yapılan Varşova Zirvesinde NATO devlet ve hükümet başkanları, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri ilk kez kışkırtıcı askeri hareketler dahil Rusyanın mütecaviz davranışlarına değinmiş ve bu davranışları Avrupa-Atlantik güvenliğine zarar veren davranışlar olarak nitelendirmişlerdir.[1] Kırım'da devam eden hukuka aykırı ve haksız ilhak ve Baltık Denizi ve Karadeniz dahil NATO sınırları yakınında kışkırtıcı askeri faaliyetler gibi Rusyanın istikrar bozan eylemlerine ve politikalarına atıf yaptıktan sonra, İttifakın doğu kısmındaki ileri savunma pozisyonlarını genişletmek hususundaki kararlarını açıklamışlardır. Bu bağlamda, Baltık Denizi bölgesine ilaveten, Karadeniz bölgesinde kötüleşen güvenlik durumunu ve bölgede ortaya çıkan meydan okumaları vurgulayarak, Karadenize kıyısı olan ülkelerin güvenliği ve istikrarı sağlamayı amaçlayan çabalarını desteklemek yönündeki niyetlerini ifade etmişlerdir.

NATO ve genel olarak Batılı ülkeler için Karadeniz bölgesinde yeni değerlendirmeler yapılmasına neden olan esas gelişmenin Kırımın Rusya tarafından ilhakı olduğu söylenebilir. Bu gelişmeye kadar NATO, Rusyanın askeri faaliyetleri için dikkatini esas olarak Baltık ülkeleri ve Kaliningrada odaklamış ve çabalarını bu bölgeye teksif etmiştir. Transatlantik siyaset yapıcılar; çoğu kez Karadenizin önemini; bu bölgenin Avrupa, Orta Asya, Türkiye ve Rusya arasında bulunan bir enerji alanı ve ticaret bakımından kritik role sahip olduğunu; ve bu bölgenin Rusya-Kafkasya-Orta Doğu-Orta Asya arasındaki ana kesişme noktası olduğu gerçeğini gözden kaçırmışlardır. Bu bağlamda, Karadenize girişin ve Karadenizden çıkışın tüm kıyıdaş ve bölgeye komşu ülkeler için hayati bir önemi haiz olduğunun ve bölgede bulundurulacak güçlü askeri varlığın bitişik bölgelere kuvvet yansıtılması açısından önem taşıdığıнын altının çizilmesi gerekir. Bu nedenle Rusya iki yüzyılı aşan bir süreden beri Karadenizde kontrol tesis etmek için yoğun çaba sarf etmiş, İstanbul ve Çanakkale boğazlarını kontrol etmek amacıyla birçok kez savaş açmıştır. Karadeniz ve Türk Boğazları olan İstanbul ve Çanakkale, Çar I. Petro (Deli Petro) döneminden beri Rusyanın tarihi sıcak deniz limanları elde etmek arayışları açısından

büyük öneme sahiptir. Dünya haritasına bakıldığında, iki yüzyılı aşan çabalara rağmen Rusyanın deniz gücü olmak bakımından hâlâ dezavantajlı bir konumda olduğunu görmek mümkündür. Avrasya bölgesinin önemli güçlerinden biri olmasına rağmen, içinde bulunduğu coğrafya Rusyanın okyanuslara ve açık denizlere çıkmasına elverişli değildir. ABD, İngiltere, Fransa gibi önemli Batılı güçlerin tüm okyanuslara ve denizlere serbestçe açılması coğrafi olarak mümkün iken, güneyindeki Türk Boğazları nedeniyle Rusya açık denizlere serbestçe çıkamayan karaya sıkışmış, kuzeyde Baltık Denizi nedeniyle buzlara sıkışmış, batı Avrupa nedeniyle Atlantik Okyanusuna ve Akdenize çıkışı olmayan bir konumdadır. Avrupadaki bu duruma ilaveten İran, Afganistan ve Pakistan nedeniyle Umman Denizine ve Hint Okyanusuna çıkışı yoktur. Uzak Doğuda Çin ve Kore nedeniyle Güney Çin Denizine ulaşamamaktadır. Uzak Doğudaki tek sıcak deniz limanı olarak görülebilecek Vladivostokun sıcak denize çıkışı, Güney Kore ve Japonya tarafından çevrilen Tsushima Boğazı nedeniyle tam bir serbestiye sahip değildir. Bu elverişsiz coğrafi koşullar nedeniyle Rus stratejistleri iki yüzyılı aşan bir süreden beri bu duruma bir çıkış yolu üretmeye çalışmışlar ve Çar I. Petronun düşüncelerinden esinlenerek, kış aylarında buz tutmayan sıcak deniz limanları elde edilmesini bu coğrafi dezavantajı giderebilecek çare olarak görmüşlerdir.[2]

Rusya son üç yıl içinde iki ülkede askeri müdahalede bulunmuştur. Bu ülkeler Ukrayna ve Suriyedir. Bu iki ülkede Rusyanın sıcak deniz limanları olan Sivastopol ve Tartusun bulunması sürpriz değildir. Bir deniz üssünün bulunduğu Sivastopol Kırım Yarımadasında yer almaktadır. Şehrin sahipliği eski SSCB döneminde 1978 yılında Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinden alınıp Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine devredilmiştir. SSCBnin dağılmasından altı yıl sonra Rusya şehre yönelik toprak taleplerinden, 20 yıl süre ile sıcak deniz limanı üssü kiralamak karşılığında vazgeçmiştir. Sivastopol üssü, Rusyanın Karadeniz Donanmasına ve 2013te yeniden oluşturulan Akdeniz Görev Gücüne ev sahipliği yapmaktadır. Üs, Rusyanın Karadenizde güç sahibi olması ve Akdenize kuvvet yansıtması açısından öneme sahiptir. Suriyenin batısında yer alan Tartusta 1971ten bu yana Rus donanma unsurları bulunmaktadır. Tartustaki deniz üssü, Rusyanın Türk Boğazlarının ötesindeki alanda sahip olduğu tek deniz üssüdür.

Bu noktada, Rusyanın ilk kez 2001de kabul ettiği, 2020ye kadar olan dönemi kapsayan yeni Deniz Kuvvetleri Doktrininin hatırlanmasında yarar bulunmaktadır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin söz konusu belgenin gözden geçirilmiş şeklini Temmuz 2015te onaylanmıştır. Belge, Rusya Deniz Kuvvetlerinin hedeflerini ve stratejisini kapsamlı biçimde ele almakta ve gözden geçirmektedir. Temel hedef, Rus donanmasını, özellikle okyanus gibi derin sularda küresel ölçekte hareket imkanına sahip mavi-su deniz kuvvetleri haline getirmektir. Belge, Akdenizde kalıcı bir deniz varlığına sahip olmayı sağlayacak bir planın yansırı Karadeniz, Atlantik Okyanusu ve Antarktikada mevcut Rus varlığını artırmayı öngörmektedir. Kırım ve Sivastopol ile ilgili olarak ise, diğer hususların yanı sıra Karadeniz Filosunun yapılanmasının ve personel durumunun güçlendirilmesini, Kırımdaki ve Krasnodardaki altyapının iyileştirilmesini planlamaktadır. Gözden geçirilmiş belge Karadenizde NATOya yönelik Geçiş Kapatma ve Alan Hakimiyeti stratejisi öngörmektir (Not: A2/AD olarak nitelendirilen Anti-Access / Area Denial askeri teriminin uygulama örneklerinden birisinin Çanakkale Savunması olduğu, Türk Ordusunun denizde mayınlama yaparak ve engel koyarak, karadan topçu ve klasik piyade silahları ile yaptığı

savunmanın A2/AD için çok önemli bir örnek oluşturduğu belirtilmektedir). Belgenin özellikle bu bölümü, İttifakın güneydoğu kanadı için artan bir tehdit olarak görülmektedir. Bu bağlamda, Rusyanın Karadenizde hakimiyet kurarak, Orta Avrupaya, tüm Balkanlar bölgesine ve en önemlisi Doğu Akdenize deniz kuvvetleri gücünü yansıtmaya çalıştığı belirtilmektedir. Ayrıca, Rusyanın ABDdeki Barrack Obama Yönetimi döneminde Batının stratejik öneme sahip bu bölgeye yönelik göreceli ihmalden açıkça istifade ettiği ve bölgeyi kendi kontrolüne almakta büyük mesafe kastettiği iddia edilmektedir. Bu değerlendirmelere göre, Batının Karadeniz güvenlik kanadını ihmal etmesi ve Rusyanın Karadeniz bölgesinin doğu ve kuzey bölümünü başarılı biçimde ele geçirmesi veya etkisizleştirmesi, yeni NATO ve AB üyesi ülkeler olan Romanyayı ve Bulgaristanı Rusyanın baskısına maruz bırakmıştır. Bu gelişmeler meyanında Romanya NATOnun doğu cephesini güçlendirmesini teşvik etmiş ve Karadenizde çok uluslu düzenli deniz devriyesi yapılmasını önermiştir. Romanya önerisi, çok uluslu deniz filosunun Karadenize kıyısı olan Türkiye, Bulgaristan ve Romanya gibi NATO üyesi ülkelerin gemilerinin yanı sıra Almanya, İtalya ve ABD gemilerinden oluşabilmesi seçeneğini de içermektedir. Ancak Romanya önerisi Bulgaristan tarafından desteklenmemiştir. Basında, Bulgaristan Başbakanı Boyko Borissovun Temmuz 2016da, Karadenizde muhripler değil yelkenliler, yatlar ve turistler görmek istediğini belirttiğine dair haberler yer almıştır.[3]

Yukarıda belirtildiği gibi, Temmuz 2016da yapılan NATO Varşova Zirvesinde Rusyanın ihtiraslı hamlelerine karşı NATOnun doğu cephesi ile ilgili önemli kararlar alınmıştır. Bu husustaki somut kararlar esas olarak NATOnun Kuzeydoğu Avrupadaki üyeleri Polonya ve Baltık ülkeleri Letonya, Litvanya ve Estonya ile ilgilidir. NATOnun doğu cephesindeki güvenlik durumunun kötüleştiğine değinilmesine rağmen, bununla ilgili somut önlemler alınmasının ertelendiği söylenebilir. Zirve Bildirisinde bu bağlamda sadece Karadenize kıyıdaş ülkelerin çabalarının desteklenmesinden söz edilmektedir. Muhtemelen Bulgaristanın karşı çıkması nedeniyle Romanyanın Karadeniz filosu oluşturulmasına dair önerisine atıf bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Romanyanın ev sahipliğinde 1-11 Şubat 2017 tarihleri arasında icra edilen Deniz Kalkanı 2017 (Sea Shield 2017) tatbikatına Romanya, Bulgaristan, Kanada, İspanya, Türkiye ve ABDden 16 savaş gemisi, bir denizaltı (Türk denizaltısı Dolunay), 10 savaş uçağı ve 2800 asker katılmıştır.[4]

Diğer taraftan söz konusu tatbikatın kapanışına denk düşen 16 Şubat 2017 tarihindeki NATO Savunma Bakanları toplantısında Karadenizdeki güvenlik durumu ele alınmıştır. Toplantıya ilişkin açıklamalar yapan NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenbeg, toplantıda Karadenizde NATO mevcudiyeti konusunun görüşüldüğünü, Romanyada bulunan çok uluslu tugay esas alınarak kara ve hava unsurlarının bölgesel varlığının güçlendirileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda, sekiz müttefikin tugay için personel tahsis edeceğini, beş müttefikin eğitim ve hava polisliği görevi için kara ve hava kuvvetleri unsurları sağlayacağını ifade etmiştir. Ayrıca, geliştirilmiş eğitim, tatbikat ve mevcut duruma ilişkin farkındalık yaratmak amacıyla ve Daimî Deniz Kuvvetlerinin Karadenizde diğer NATO kuvvetleriyle harekât yapması halinde denizdeki eşgüdümü sağlamak için Karadenizdeki NATO deniz kuvvetleri varlığının artırılması kararlaştırılmıştır. NATO Genel Sekreterinin basın toplantısında belirttiği gibi, bu önlemler Müttefiklerin dayanışma ve birlik içinde bulduklarını ve güçlü olduklarını göstermeye yöneliktir. Açıklanan önlemlerin kuvvetli bir içerik taşıdığını söylemek mümkün değildir.

NATO (veya genel anlamda Batılı ülkelerin) ve Rusya açısından Karadeniz güvenliğinin iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Karadenizin bizatihi kendisinin ve kıyıdaş ülkelerin güvenliğidir. İkinci husus, Rusyanın deniz kuvvetlerinin kabiliyetlerini kullanarak Akdeniz ve Orta Doğu bölgesine askeri güç yansıtmak konusundaki tarihi ihtirasları ile ilgilidir. Birinci hususla ilgili olarak NATOnun (ve genel olarak Batının) Romanya ve Bulgaristan gibi yeni NATO üyelerine kuvvet göndererek, bu ülkelerde hava savunma sistemleri konuşlandırarak önlem alması mümkündür. Ayrıca, NATOnun ve Batı ülkelerinin Karadenize serbestçe geçmeleri halinde, Rusyayı daha kolay biçimde sınırlamaları imkânı da mevcuttur.

Bu hususlar dikkate alındığında, yukarıda değinilen iki husustan ikincisinin birinci unsura nazaran daha büyük bir stratejik ağırlığa sahip olduğu söylenebilir. Türk boğazları olan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından deniz kuvvetlerini geçiremediği takdirde Rusyanın Karadenize bitişik Akdeniz ve Orta Doğu gibi kritik bölgelere askeri gücünü yansıtmayı kolay değildir. Konuya stratejik açıdan yaklaşıldığında, Rusyanın Akdenizin sıcak sularında deniz kuvvetleri ve dolayısıyla askeri güç bulundurmasının NATO ve Batı için önem taşıdığına da belirtilmesi gerekir. Tüm bu hususlar Türk Boğazlarının stratejik açıdan hayati önemini göstermektedir.

20 Temmuz 1936da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiyeye Türk Boğazları olan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında tam kontrol hakkı vermekte, barış zamanında ticari gemilerin serbestçe geçişini garanti etmekte, savaş gemilerinin geçişini Türkiyenin sıkı denetimine tabi tutmaktadır. Bu bağlamda, Karadenize kıyısı olan ülkelerin sadece uçak taşımak amacıyla yapılmış olan gemileri Boğazlardan geçirmesi mümkün değildir. Denizaltılar, ancak yeni yapılmış olmaları halinde üslerine intikal için Boğazlardan geçebilir. Savaş gemilerinin geçişi için sekiz gün önce Türkiyeye diplomatik yollardan bildirim yapılması gerekmektedir.

Karadenize kıyıdaş olmayan ülkelerin Karadenize uçak gemisi ve denizaltı geçirmeleri mümkün değildir. Bu ülkelerin ancak savaş gemileri Karadenize geçebilir. Ancak bu gemilerin Karadenizdeki toplam tonajı 45.000 tonu aşamaz. Aynı anda Karadenizde bulunabilecek toplam gemi adedi dokuzdur. Savaş gemilerinin geçişleri için 15 gün önceden diplomatik yoldan Türkiyeye bildirim yapılması gerekmektedir. Bütün bu sınırlamaların yanı sıra bir savaş sırasında eğer Türkiye savaşan taraf ise, savaş gemilerinin Boğazlardan geçişi tamamen Türkiyenin takdirine bağlıdır. Türkiyenin kendisini yakın savaş tehdidi altında görmesi halinde de savaş gemilerinin geçişi açısından savaşta benzer tedbirler almak hakkı mevcuttur.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında, sonuç olarak, Karadeniz güvenliğinin anahtarının Türkiyede olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Kırımın ilhakından sonra Karadenizdeki askeri dengenin büyük ölçüde Rusyaya kaydığı görülmektedir. Rusyanın askeri etkinliğinin artması eğilimi önümüzdeki yıllarda büyük ihtimalle devam edecektir. NATO ve genel olarak Batının bu gelişmeleri geriye döndürmesi kolay görünmemektedir. Karadenizdeki gerilimin bir çatışma haline dönüşmesi her ne kadar düşük bir ihtimal ise de, ileride ortaya çıkabilecek ciddi çatışmaları önlemek ve caydırıcı olmak için NATOnun ve Batının ilk aşamada Rusyanın askeri kabiliyetlerini dengelemesi gerekmektedir.

Karadeniz bölgesinin önde gelen deniz kuvvetlerine sahip olmasının yanı sıra İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerindeki tam kontrolü nedeniyle Türkiye, Rusyanın askeri ihtiraslarını kontrol altına alınmasında kilit öneme sahiptir. Türkiyenin NATO üyeliği ve muhtemel AB üyeliği, özellikle ABnin bölgede dengeyi sağlayabilmesi açısından, Batı için büyük bir kazançtır.

*Fotoğraf: <http://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/NATO-Russia-1160x480.jpg>

**Bu Analiz yazısının [aslı İngilizce olarak kaleme alınmıştır](#).

[1] Warsaw Summit Communiqué, NATO, 09 July 2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

[2] Teoman Ertuğrul Tulun, Front Line And Powder Keg Of The New Cold War The Baltic Sea Region, Baltic Countries, And Kaliningrad, *Center For Eurasian Studies(AVİM)*, 21.02.2017, <http://avim.org.tr/en/Analiz/Front-Line-And-Powder-Keg-Of-The-New-Cold-War-The-Baltic-Sea-Region-Baltic-Countries-And-Kaliningrad> ; Robbie Gramer, Changing Tides Russia's Growing Stronghold in the Black Sea, *Foreign Affairs*, 08.02.2016, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2016-02-08/changing-tides>

[3] Janusz Bugajski and Peter Doran, Black Sea Imperatives, *Center for European Policy Analysis*, 21.11.2016, <http://cepa.org/reports/black-sea-imperatives> ; Global security. The Russian Quest for Warm Water Ports, *Global Security*, <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/warm-water-port.htm> ; Edward Delman, The Link Between Putins Military Campaigns in Syria and Ukraine, *The Atlantic*, 02.10.2016, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/navy-base-syria-crimea-putin/408694/> ; Stephen Blank, Maritime Doctrine of Russian Federation 2020, 11.08.2015, *The Jamestown Foundation*, <https://jamestown.org/program/russias-new-maritime-doctrine/> ; Matthew Bodner, New Russian Naval Doctrine Enshrines Confrontation With NATO, *The Moscow Times*, 27.07.2015, <https://themoscowtimes.com/articles/new-russian-naval-doctrine-enshrines-confrontation-with-nato-48547> ; Sean MacCormac, The New Russian Naval Doctrine, *Center for International Maritime Security*, 24.11.2015, <http://cimsec.org/new-russian-naval-doctrine/18444> ; Ruslan Pukhov, VALDAI. Russias Naval Doctrine. New Priorities and Benchmarks, *Valdaiclub*, 17.08.2015, http://valdaiclub.com/a/highlights/russia_s_naval_doctrine_new_priorities_and_benchmarks/ ; Janusz Bugajski and Peter B. Doran, Black Sea Rising. Russias Strategy in Southeast Europe, *Center For European Policy Analysis*, February 2016, http://cepa.org/files/?id_plik=2096 ; Marian Chiriac, Romania Calls for Permanent NATO Black Sea Force, *Balkan Insight*, 02.02.2016, <http://www.balkaninsight.com/en/article/romania-calls-for-permanent-nato-black-sea-force-02-01-2016-1>

; Sean MacCormac, The New Russian Naval Doctrine, *Center for International Maritime Security*, 24.11.2015, <http://cimsec.org/new-russian-naval-doctrine/18444> ; Ruslan Pukhov, VALDAI. Russias Naval Doctrine. New Priorities and Benchmarks,. Valdaiclub, 17.08.2015,

http://valdaiclub.com/a/highlights/russia_s_naval_doctrine_new_priorities_and_benchmarks/

[4] Romania Wants Permanent NATO Black Sea Force, Atlantic Council, 21.01.2016, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/romania-wants-permanent-nato-black-sea-force> ; Yordan Bozhilov, The Brief Life of the idea for the creation of NATO Black Sea Fleet, *New Europe*, 08.01.2017, <https://www.neweurope.eu/article/brief-life-idea-creation-nato-black-sea-fleet/> ; Tulun, Front Line And Powder Keg Of The New Cold War The Baltic Sea Region, Baltic Countries, And Kaliningrad.

Yazar Hakkında :

Teoman Ertuğrul Tulun , Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) analisttir. Dr. Teoman Ertuğrul Tulun, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi doktorasını Ankara İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi'nde tamamladı. Avrupa Birliği Çalışmaları, Küreselleşme, Yabancı Düşmanlığı, Nefret Söylemi Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler *alanlarında çalışmalar yapmaktadır.*

Atıfta bulunmak için: TULUN, Teoman Ertuğrul. 2024. "BATI İLE RUSYA ARASINDA OLASI BİR SÜRTÜŞME ALANI OLARAK KARADENİZ: BÖLGENİN ANAHTARI TÜRKİYE'DE." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2017 / 10. Mart 13. Erişim Temmuz 18, 2024. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/BATI-ILE-RUSYA-ARASINDA-OLASI-BIR-SURTUSME-ALANI-OLARAK-KARADENIZ-BOLGENIN-ANAHTARI-TURKIYE-DE>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2024 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır